

Assignatura: FONAMENTS DE CIÈNCIA POLÍTICA I DE L'ADMINISTRACIÓ
Àrea de Ciència Política i de l'Administració
Departament de Dret Constitucional i de Ciència Política i de l'Administració
Els sistemes i els règims polítics. L'Estat i les seues transformacions

SUMARI

1. El sistema polític. Concepte i elements.
2. El canvi en els sistemes polítics i dels sistemes polítics.
3. Les democràcies.
4. Les autocràcies. Dictadures, autoritarismes i totalitarismes.
5. Les monarquies i les repúbliques.
6. El parlamentarisme, el presidencialisme i el semipresidencialisme.
7. L'estructura territorial de l'Estat.
8. L'Estat i les seues transformacions. a) L'estat modern: concepte i sorgiment. b) Les transformacions de l'estat modern. c) Els reptes de l'Estat en l'època contemporània.
9. Les teories de l'Estat.
10. Bibliografia bàsica consultada.

1. El sistema polític. Concepte i elements

La ciència política desenvolupa el concepte cibernètic de sistema polític (Deutsch, 1985) com a adaptació al procés polític, procedent de la teoria general de sistemes. Formulada originalment per Parsons, quan identifica les funcions dels sistemes socials (Parsons, 1959, 1960 i 1963), i més detalladament per Easton (1965), la noció de sistema polític permet analitzar la realitat política des de la perspectiva dinàmica del procés polític més enllà del mateix Estat i les seues institucions, i supera les orientacions excessivament legalistes o formalistes (Nohlen, 2012).

Amb un cert grau d'autonomia, el sistema polític interactua amb altres sistemes extrasocials i intrasocials o, segons Easton, ambients de caràcter econòmic, internacional, social, cultural, psicològic, ecològic, etc., per mitjà de complexes relacions canviants d'interdependència a través de les quals el sistema polític: “transmet informació, genera activitats i controla resultats” (Vallés, 2004). El sistema polític, sotmès a nombroses influències ambientals, funciona obtenint demandes socials i suports (*inputs*), a través dels quals “una àmplia sèrie d'activitats es canalitza, es reflecteix, es resumeix i influeix en la vida política” (Easton, 2007), en forma de conductes de diversa mena: peticions, sol·licituds, notícies, suports, conductes i protestes que són transmises per la ciutadania i pel conjunt dels agents polítics (partits polítics, grups d'interès) d'acord amb una determinada correlació d'interessos, prioritats i posicionaments ideològics.

Aquesta informació, processada pel sistema polític, genera decisions i accions entre les autoritats a través dels instruments d'intervenció pública més diversos (legislació, polítiques públiques, “decisiones col·lectives obligatòries” (Nohlen, 2012)), amb la intenció de corregir les situacions socials identificades i satisfer les demandes rebudes o incidir sobre aquestes demandes. Aquestes decisions inicien un “circuit regulador dinàmic” (Nohlen, 2012) de retroalimentació o *feedback loop* que: “consta de l'elaboració de resultats per part de les autoritats, d'una resposta dels membres de la societat a aquests resultats, de la comunicació a les autoritats de la informació relativa a aquesta reacció i, finalment, de les possibles resolucions posteriors de les autoritats” (Easton, 2007). El concepte i els processos de retroalimentació defineixen la noció de sistema polític i, alhora, identifiquen la manera com les entrades són processades pel conjunt dels agents i, essencialment, per les autoritats, i generen decisions col·lectives vinculants que tenen impacte en l'entorn i motiven noves conductes: demandes o suports.

La pluralitat d'interessos, valors i ideologies en qualsevol societat fa que el sistema polític estiga constantment subjecte a tensions que ha de gestionar en un permanent i delicat equilibri entre l'estabilitat i el canvi. És de la seua capacitat per a reaccionar a les demandes que depèn la mateixa pervivència i estabilitat del sistema polític, aconseguint mantenir els nivells precisos de suport al mateix sistema.

El concepte de règim polític, amb una connotació diferent de la de sistema polític, identifica l'estructura institucional de l'Estat des de la perspectiva del disseny, considera la relació entre els poders i, en definitiva, la forma d'Estat que aquest adquireix; comença per la classificació entre el seu caràcter democràtic o no democràtic i abasta altres categories com ara la distribució territorial del poder, la separació i les relacions entre poders o la forma de designació i les facultats atribuïdes al cap de l'Estat (Molina, 2007).

2. El canvi en els sistemes polítics i dels sistemes polítics

La vocació equilibrada per la permanència i la continuïtat dels sistemes polítics implica un procés constant de resposta i adaptació a les demandes procedents de l'entorn, a fi de garantir-ne la continuïtat dins dels marges de la legitimitat que aquest necessita.

Els sistemes polítics poden experimentar canvis dins seu, en l'àmbit intern, sense que això comporte cap variació dels components i les característiques estructurals. Però també pot experimentar un canvi que varie la seua pròpia naturalesa com, per exemple, ser democràtic o no democràtic. Aquests canvis poden ser d'estat, estructurals, de les pautes de funcionament del sistema, de la mena de sistema o la mateixa desintegració o absorció del sistema polític (Bouza-Brey, 1999).

El concepte de transició al·ludeix, particularment, als processos per mitjà dels quals es produeix la transformació d'un sistema no democràtic en un sistema de caràcter democràtic. Cal advertir, però, que la transició constitueix un "període relativament breu que culmina amb la instauració de la democràcia, encara que no comporta necessàriament la consolidació de la democràcia" (Molina, 2007). No obstant això, s'ha raonat també que el procés de transició s'entén consumat quan, més enllà de la instauració institucional i de normalitat electoral, es puguen garantir els estàndards democràtics postulats per Dahl. Siga com vulga, la transformació d'un règim autoritari o totalitari cap a un altre de naturalesa democràtica constitueix l'essència conceptual de tot procés de transició o democratització.

Tot i així, amb el concepte de democràcies delegatives, O'Donnell ha caracteritzat les democràcies que, per bé que puguen ser duradores, no s'han institucionalitzat o consolidat, i això fa que planen damunt seu eventuais regressions autoritàries o contextos duradors d'incertesa i ineficàcia (O'Donnell, 1994).

L'estudi dels factors que contribueixen a explicar les transicions ha donat lloc a nombrosos plantejaments doctrinals. Des d'una perspectiva funcionalista, la democratització es vincula a l'existència d'un mínim nivell de redistribució i desenvolupament socioeconòmic, com també una mínima concertació a l'entorn de certs valors democràtics (Lipset, 1959). Vanhanen (1990), per la seua banda, identifica la redistribució de l'accés als recursos de poder; Doovenspleet (2005), l'escenari estructural de l'àmbit internacional; O'Donnell *et al.* (1986), les negociacions i els pactes establits entre les elits, fins i tot les del mateix règim o, específicament, per mitjà de pactes d'elits (Peeler, 1992). El procés de transició també s'ha interpretat com el resultat d'escenaris estratègicament calculats pel Govern i l'oposició, tal com Colomer i Pascual (1994) caracteritzen el cas polonès. En qualsevol circumstància, tal com expliquen Bratton i Van de Walle (1997): "la transició democràtica és un procés polític molt contingent en què intervenen la protesta política, els líders del règim, l'oposició institucionalitzada i les formes prèvies de participació i competència política limitada" (Landman, 2011).

Huntington (1991) analitzarà els factors que permeten explicar les onades de democratització enteses com “el conjunt de transicions d’un règim no democràtic a un altre de democràtic que ocorren en un determinat període de temps i que superen significativament les transicions en direcció oposada durant aquest mateix període. Una onada també implica habitualment la liberalització o la democratització parcial en sistemes polítics que no es converteixen per complet en democràtics” (Huntington, 1991). En particular, la tercera onada de democratització, que analitza les transicions, s’explica a través de cinc factors: 1. Les dificultats dels sistemes autoritaris per a legitimar-se enfront d’un augment de l’acceptació dels valors democràtics; 2. L’enfortiment de les classes mitjanes, principalment urbanes, i el creixement dels índexs de desenvolupament socioeconòmic; 3. L’oposició a l’autoritarisme per part de l’Església catòlica; 4. Els canvis en l’actitud dels agents externs; 5. L’efecte bola de neu o demostració, pel qual, amb l’impuls dels mitjans de comunicació en l’àmbit internacional, les primeres transicions van servir d’estímul per a següents processos de democratització (Huntington, 1991).

Lipset (1959) identifica la legitimitat i l’eficàcia del sistema polític democràtic com a elements clau per al seu manteniment i estabilitat. Especialment, en el marc de l’estat de benestar, “la legitimitat ja no es contempla tant com un ideal normatiu, sinó a través dels assoliments materials” (Gallego, 2007). Putnam (1993), d’altra banda, considera la responsabilitat i l’eficiència components fonamentals de la democràcia, sense el concurs dels quals queda afeblida. Easton (2007) identificarà la fallida d’un sistema polític quan no és capaç de suportar la tensió més enllà d’un punt crític, a saber: quan el sistema, per palmària falta d’eficàcia, no aconsegueix absorbir i processar adequadament les demandes plurals que rep de l’entorn, cosa que provoca una fallida de legitimitat i el sistema ja no és capaç, en conseqüència, de complir i satisfer les dues funcions que té: “assignar valors per a una societat i aconseguir que la majoria dels seus membres accepten aquestes assignacions com a obligatòries” (Easton, 2007). El sistema polític, en aquest cas, no és capaç de dur a terme una regulació normativa i institucional dels conflictes (Cazorla, 2009). Circumstància que, segons Morlino, és donada, en última instància, pel deficient funcionament dels canals de transmissió de demandes de la societat cap als partits polítics i l’entramat institucional de la democràcia. Això desemboca en una incapacitat del sistema polític per a traduir aquestes demandes en decisions concordes amb aquelles. La crisi en el sistema ocorreria, d’acord amb Morlino (1995), per un “bloqueig del funcionament o mal funcionament, sobre la base de les normes existents, d’algunes estructures i mecanismes o processos crucials del règim (...)” (Morlino, 1995). Precisament, en el seu estudi sobre els factors que provoquen la fallida de les democràcies, Linz (1996) adverteix que les situacions de crisi constitueixen reptes per a l’estabilitat i el manteniment de les democràcies, puix que la seua legitimitat i el suport rebut queden estretament vinculats a la consecució de determinats compromisos i, com a resultat, aquests períodes de crisi fan perillar la satisfacció de les demandes socials.

Les democràcies

L’aproximació al concepte de democràcia s’ha efectuat des d’una doble perspectiva: ideal o normativa o bé des d’una orientació empírica que identifique les característiques dels règims democràtics a través de la seua expressió pràctica (Morlino, 1995).

La democràcia directa o democràcia dels antics implica l’exercici directe del poder polític pel conjunt del cos polític (*demos*), que adopta les decisions col·lectives, sense que hi haja, com en la lògica de la democràcia representativa o democràcia moderna, una delegació de l’exercici efectiu del poder polític en les autoritats per mitjà d’un mandat representatiu. En aquesta modalitat, els poders governamentals són responsables i reten compte de manera periòdica davant dels titulars del poder polític (els ciutadans), per mitjà d’eleccions regulars que poden revocar el mandat representatiu atorgat (Gonzalo i Requejo, 1999).

Empíricament, la democràcia s’ha conceptualitzat per mitjà d’indicadors que permeten registrar-ne l’existència i, si s’escau, el grau de vigència, desenvolupament i qualitat en un context donat. Així, segons els autors, la satisfacció o manca de determinats components de la democràcia

permeten identificar si existeix i, en cas afirmatiu, els graus amb què funciona. Neubauer (1967) al·ludeix a la competència electoral i la igualtat; Vanhanen (1990) a la competició i la participació; Przeworski *et al.* (2000) a la condició electa i amb possibilitat d'alternança del Govern, la naturalesa del poder legislatiu i la vigència un sistema de partits competitiu.

Diversos elements han centrat el debat doctrinal sobre la democràcia, a saber: la identificació dels components conceptuals bàsics d'un sistema democràtic; la possibilitat (o no) que hi haja diferents graus de democràcia (quanta democràcia (Sartori, 2007)); l'estabilitat en aquesta democràcia, com també la concurrència de certs requisits socials, econòmics i culturals que la possibiliten (o que la dificulten). Així, s'han formulat diversos models de democràcia. Per exemple, David Held detallarà huit models de democràcia; quatre de clàssics, considerant la idea clàssica de democràcia (antiga Atenes), la democràcia protectora i la desenvolupista (tipus de democràcia liberal) i la noció marxista de la democràcia directa; i, altres "quatre models contemporanis que han generat discussions i conflictes polítics intensos: la democràcia de l'elitisme competitiu, el pluralisme, la democràcia legal i la democràcia participativa" (Held, 1990).

Des d'una perspectiva minimalista, schumpeteriana, formal, procedimental o electoral (Diamond, 1997), es concep com a democràtic tot aquell sistema polític en el qual la composició dels òrgans representatius i de govern es duu a terme a partir de processos electorals als quals recorren, de manera competitiva, diverses formacions polítiques que volen accedir a les institucions i al control dels recursos del poder polític. Aquesta perspectiva es fonamenta en l'originari concepte procedimental o minimalista de Schumpeter (1947), i és assumida posteriorment, entre d'altres, per Huntington (1991) i Przeworski (2000).

Linz (1996) exposa un concepte de democràcia que transcendeix la noció minimalista i assenyala que: "és la llibertat legal per a formular i proposar alternatives polítiques amb drets concomitants de llibertat d'associació, llibertat d'expressió i altres llibertats bàsiques de la persona; competència lliure i no violenta entre líders amb una revalidació periòdica del seu dret per a governar; inclusió de tots els càrrecs polítics en el procés democràtic, i mesures per a la participació de tots els membres de la comunitat política, siuen quines siuen les seues preferències polítiques" (Linz, 1996).

R. Dahl, per mitjà del concepte de poliarquia o, d'acord amb Diamond (1997), democràcia liberal de masses, supera i amplia el concepte de democràcia minimalista amb l'atribució de la necessària concurrència d'altres requisits i components més enllà de l'electoral. Entre aquestes exigències s'enuncia la garantia de llibertats civils (Gurr *et al.*, 1990) i d'amplis drets polítics i civils (Gastil, 1980) per a l'exercici de la contestació (oposició al Govern) i la participació en la configuració i el control de l'acció governamental. Implica, doncs, no sols la possibilitat lliure de votar i ser votat per a l'accés a càrrecs públics, sinó, a més, la llibertat "d'expressió i publicació d'opinions dissidents, llibertat per a formar organitzacions i incorporar-s'hi i buscar fonts alternatives d'informació" (Diamond, 1997). Esdevé, a més, imperiós compatibilitzar el principi de decisions de les majories amb la defensa constant de les minories, perquè "la majoria té el dret de prevaldre dins dels límits, és a dir, respectant els drets i la llibertat de les minories" (Sartori, 2007).

La necessitat de garantir tot un conjunt de requisits institucionals i constitucionals més enllà del procedimental contribueix a excloure del caràcter democràtic els règims i processos plebiscitaris, als quals recorren determinats règims no democràtics amb la intenció d'ungir d'una aparença democràtica la seua naturalesa autocràtica. Les pseudodemocràcies o semidemocràcies que es poden identificar amb els sistemes de partit hegemònic en el sentit de Sartori constitueixen una categoria per considerar: "perquè l'existència d'institucions polítiques formalment democràtiques, com ara la competència electoral multipartidària, emmascara (sovint per a legitimar en part) la realitat de la dominació autoritària" (Diamond, Linz, Lipset, 1995). Es produeix doncs, un reconeixement dels grups organitzats de l'oposició, amb més grau de

tolerància, en tot cas, que els règims autoritaris de caràcter repressiu (Diamond, 1997). Levitsky i Way (2010) definiran, com una nova forma de règim *híbrid*, els règims autoritaris competitiu (*competitive authoritarian regimes*) com aquells règims civils en els quals les institucions democràtiques vigents, vistes com una manera bàsica i legítima d'accés al poder, són ocupades pel Govern mitjançant pràctiques d'abús de poder, amb pautes d'avantatge significatives respecte a l'oposició. Tot i ser règims competitiu en els quals l'oposició fa ús de les institucions per a l'accés i control del poder, es troben clarament afeblits des del punt de vista de les garanties civils i polítiques d'orientació democràtica, puix que les institucions falsifiquen les normes i els resultats en favor del Govern. Mainwaring (2012) empra, per a referir-se a aquesta realitat, el concepte d'autoritarisme participatiu competitiu (*participatory competitive authoritarianism*).

La democràcia orgànica identifica les estratègies d'aparent naturalesa democràtica, com en el cas particular de les Corts franquistes, en les quals es representaven els tres braços del model corporativista feixista: la família, els municipis i el sindicat vertical (Molina, 2007). Els models desenvolupistes, d'acord amb la formulació de Leftwich (1996), capaços de promoure el creixement i el desenvolupament econòmic, han anat usualment lligats a models autoritaris, en els quals, però, es combinen elements com ara unes "elits no corruptes, l'autonomia relativa de l'Estat respecte als interessos particulars, l'existència d'una burocràcia competent i l'autonomia de l'Estat enfront del capital nacional i estranger" (Yachir, 2001).

El paradigma democràtic deliberatiu i discursiu té com a propòsit fer front a les limitacions de les democràcies representatives occidentals, al distanciament de la societat civil respecte a la burocràcia i el poder polític, tractant de respondre a les tendències tecnocràtiques contemporànies. Per a superar aquestes mancances democràtiques, es proposa l'enfortiment ètic de l'espai públic a través de processos d'adopció de decisions més inclusius i mitjançant una legitimació democràtica per mitjà de la participació directa i l'intercanvi racional d'arguments i discursos. Amb una clara vocació normativa, la proposta de Habermas aspira a "una regeneració de la política moderna i il·lustrada que naix de la societat civil i que exigeix a la ciutadania prendre directament el control directiu del poder" (Carabante, 2011). Aquest model destaca la importància de postulats com ara el republicanisme cívic o el paper del capital social (Putnam, 1994) en l'enfortiment i el desplegament, en termes de qualitat, de la democràcia.

En essència, en un context en el qual es garanteixen amplis conjunts de llibertats i drets civils i polítics, individuals i col·lectius, per mitjà de la separació de poders i l'estat de dret, la democràcia permet l'agregació de les demandes plurals de la societat a través de múltiples formes de participació política, entre les quals destaca la concurrència multipartidista en eleccions periòdiques competitives, per mitjà de les quals, a través del sufragi universal, es determina la composició dels òrgans representatius, legislatius i de govern i la rendició de comptes per l'acompliment institucional.

Les autocràcies. Dictadures, autoritarismes i totalitarismes

En l'àmbit dels règims no democràtics, la doctrina ha enunciat una àmplia complexitat i varietat de termes i modalitats: despotisme, tirania, autocràcia, absolutisme, totalitarisme, autoritarismes, dictadures, populismes, etc. Igualment, es poden conceptualitzar com: dictadura simple, dictadura cesarista (o autoritària) i dictadura totalitària (Neumann, 1957; Sartori, 2007). La complexitat dels règims autocràtics no és obstacle per a la identificació de categories conceptuals a partir de les quals es pot identificar la naturalesa i les característiques d'aquests règims.

Els règims autocràtics i, en conseqüència, no democràtics, comporten l'autoproclamació de les autoritats, per mitjà de la força o la legitimitat dinàstica, de naturalesa hereditària, com a titulars d'un poder irrevocable. La investidura d'un cabdill, home fort, de ferro o, en definitiva, d'un cèsar, que suspenga la lògica del funcionament democràtic de les institucions ha sigut de manera recurrent, al llarg de la història, el principal element causant i constituti dels règims

autocràtics. L'anul·lació del principi de competició electoral, de divisió de poders o del pluralisme polític permet caracteritzar les dictadures respecte dels règims democràtics, segons s'han conceptualitzat més amunt.

Els autoritarismes, erigits sobre rígides i jeràrquiques burocràcies civils o militars (exèrcit), es fonamenten en un desplegament personalista del poder polític, en absència de garanties constitucionals i de processos democràtics periòdics i neutrals, que permeten la rendició de comptes i la designació del poder polític, l'exercici del qual és arbitrari i discrecional. La repressió de l'oposició política implica la vulneració sistemàtica de les llibertats i dels drets civils i polítics, a l'empara de raons legítimes i principis superiors com ara els de pàtria, nació o raça. Tot i això, el fonament ideològic dels autoritarismes no és tan monolític, sofisticat i complex com ho és en els règims totalitaris, i pot haver-hi xarxes més o menys heterogènies (v. *gr.*, conglomerat feixista, falangista, nacionalista i nacional catòlic del franquisme). L'existència d'una pluralitat ideològica molt limitada queda subjugada a la impossibilitat de la lliure acció política, sempre acompanyada d'instruments de repressió, executada pel mateix Estat a través de l'exèrcit, la policia o els militants de les organitzacions polítiques, religioses o socials sobre les quals s'erigeix el règim.

El concepte de totalitarisme ha servit per a identificar el tipus específic de règim nazi i del període estalinista. Les principals característiques que permeten diferenciar els totalitarismes dels autoritarismes són l'existència d'una ideologia oficial, promoguda per un partit únic que, encapçalat per un líder omnímode, se solapa amb les institucions de l'Estat, a càrrec del qual queda la facultat per al reconeixement d'uns drets de caràcter concessional i estructurats segons principis d'estricta jerarquia. Per mitjà d'un aparell policial, l'Estat duu a terme la mobilització permanent de la societat civil, que acaba per perdre qualsevol autonomia respecte a l'Estat. Aquesta mobilització persegueix l'exteriorització constant de mostres de suport i adhesió al líder, com a forma de control polític, i implica que la religió oficial envaeix tots i cadascun dels espais d'acció privada i, fins i tot, de consciència. La divergència ideològica, religiosa o de pensament en general implica l'activació de mecanismes policials i de terror que, acompanyats de genocidis i exterminis col·lectius (v. *gr.*, camps de concentració nazi), persegueixen la realització de la doctrina ideològica oficial (v. *gr.*, la consecució de la puresa de la raça).

Les teocràcies neguen la possibilitat que el poble exigisca responsabilitats als mandatariis governamentals perquè les seues decisions queden legitimades en dictats de procedència divina, la veritat universal revelada de la qual és incontestable. Per la qual cosa, qualsevol responsabilitat únicament pot ser retuda davant déu, titular últim del poder.

Les monarquies i les repúbliques

Les monarquies i les repúbliques es diferencien per la forma d'accés i designació del cap de l'Estat. Mentre que les monarquies segueixen una lògica hereditària, segons llinatges dinàstics, a l'hora d'accedir a la més alta magistratura de l'Estat, les repúbliques, presidencialistes o parlamentàries, procedeixen a una designació del cap de l'Estat a través d'elecció directa o bé de manera mediata, per mitjà de compromissaris o parlamentaris.

Els caps de l'Estat, ocupats per herència dinàstica segons el tipus ideal escandinau de les monarquies parlamentàries, i designats per mitjà d'eleccions en el cas de les repúbliques parlamentàries, disposen d'unes atribucions simbòliques i de relació entre poders, sense capacitat efectiva d'intercedir en el joc polític, protagonitzat pels poders legislatiu (parlament unicameral o bicameral) i executiu (primer ministre o president del Govern).

El parlamentarisme, el presidencialisme i el semipresidencialisme

Els règims democràtics es categoritzen en diversos models segons les relacions que s'estableixen entre els poders legislatiu i executiu. Específicament, el fet que el poder judicial tinga més independència respecte de l'executiu i el legislatiu constitueix una garantia per a la defensa dels drets i les llibertats públiques, tot i que pot haver-hi intervenció, en qualsevol cas,

dels dos poders, en la designació d'òrgans judicials de govern i gestió, però no amb potestats jurisdiccionals. La separació funcional de poders constitueix, de fet, un mecanisme de garantia enfront d'eventuals exercicis absolutistes del poder.

El parlamentarisme implica el control del Govern per part del parlament, a través de la fiscalització de l'acompliment governamental, per mitjà de preguntes escrites o orals, en ple o en comissió, interpel·lacions, sol·licitud de compareixences o de creació de comissions d'investigació, com també mocions conseqüència d'interpel·lació i de reprovació de membres del Govern. Per tant, més enllà de la nuclear funció legislativa i pressupostària del parlament, el control parlamentari sobre l'executiu es materialitza, en la seua màxima expressió, amb la mateixa elecció i investidura del president del Govern o primer ministre, en la qual és competent el parlament. De la mateixa manera, hi ha la moció de censura constructiva que, elaborada per un nombre mínim de parlamentaris i amb la proposta d'un candidat alternatiu, es presenta, a vegades, per falta de suport a un "pressupost o una llei essencial" (Molina, 2007). Es tracta, doncs, d'una separació flexible dels poders que inclou, respecte a l'executiu, la iniciativa legislativa, la dissolució de les cambres i la convocatòria de qüestions de confiança per part del president del Govern.

El presidencialisme es caracteritza per la concentració, en una mateixa i única institució (la presidència), de les atribucions que corresponen al cap de l'Estat i al cap del Govern (president del Govern o primer ministre), investit per elecció (directa o mediatitzada –compromissaris–), i gaudint d'amplis poders, mínimament subjectes al control parlamentari, encara que sotmesos a restriccions com ara la limitació temporal del mandat. El president escull i separa els membres del seu gabinet governamental, i no formen part, ni ell ni cap d'aquests ministres o secretaris, del poder legislatiu (parlament). La rígida i diàfana separació de poders entre l'executiu (presidència) i el legislatiu (parlament unicameral o bicameral), com a conseqüència de la dual legitimitat democràtica directa que tots dos reben, es redueix a dispositius com ara, en el cas paradigmàtic estatunidenc, de l'*impeachment*. Aquest disseny institucional pot donar lloc a problemes d'inestabilitat i governabilitat en cas de diacronia entre l'adscripció politicoideològica de l'executiu i el legislatiu (Linz i Stepan, 1978).

Els règims presidencialistes, més enllà dels tres models que identifica Duverger (1970, 1978), es caracteritzen perquè disposen d'una distribució dual de les potestats i competències pròpies del poder executiu. Aquests poders són exercits per un president o cap de l'Estat escollit directament, amb tasques representatives i de salvaguarda constitucional, i un cap del Govern o primer ministre escollit pel parlament i vinculat, doncs, al mateix parlament a través de la corresponent relació de confiança i fiscalització parlamentària. La dinàmica dels règims semipresidencialistes queda marcada per la diferent adscripció política dels titulars del cap de l'Estat i del Govern, i les relacions de confiança entre aquests i amb el parlament. Tal com mostra el cas il·lustratiu de França, la coincidència política entre totes dues institucions executives comporta protagonisme del cap de l'Estat, mentre que una dissonància entre tots dos donarà origen a un període de cohabitació en el qual s'estableix una relació molt més equilibrada i de necessària cooperació.

Un dels debats i principals línies de reflexió doctrinal sobre els diversos models constitucionals de democràcia representativa s'ha centrat en l'avaluació sobre l'eficàcia, el rendiment i l'estabilitat institucional que siguen capaços de promoure, de forma diferenciada, els règims parlamentaris i presidencialistes. El presidencialisme ha suscitat, en particular, adhesions i emulació d'un costat, però també crítiques i rebutjos (Aragó, 1998). La inestabilitat i el col·lapse de diversos règims llatinoamericans que havien adoptat el disseny presidencialista prototípic dels EUA, va portar una part de la doctrina a considerar les conseqüències de l'excessiu personalisme que aquest sistema mateix incentiva, com també un ampli conjunt de mancances que s'imputaven al presidencialisme, com un règim incapaç de garantir un estable i adequat compliment i rendiment institucional i democràtic que, d'altra banda, sí que podia aportar el parlamentarisme. Aquest fèrtil debat, que dona continuïtat a la discussió entre

parlamentaristes i antiparlamentaristes durant el període d'entreguerres, va forjar propostes alternatives que valoraven les aportacions atenuants del semipresidencialisme, com també adaptacions institucionals del presidencialisme per a cada context. En qualsevol cas, "el millor sistema institucional és el que s'adapte millor a les condicions prevalents i rendisca millor segons els objectius que també són regits per espai i temps" (Nohlen, 2012).

Finalment, cal destacar les tendències presidencialistes que han anat transformant els règims parlamentaris. Les pautes derivades del govern per decret, l'elevat caràcter personalista de la política i, en particular, del president del Govern, juntament amb la professionalització i burocratització dels partits polítics i les funcions públiques, han consolidat una certa atonia del parlament (Garrorena, 1991). Tot això ha acabat per presidencialitzar els règims parlamentaris i deixar en un segon lloc les cambres representatives, el paper de les quals hauria de ser preponderant segons el disseny institucional. Per aquest motiu "(...) l'enfortiment de les cambres es presenta hui com una de les necessitats primordials de molts països (...) afectats d'aquesta atonia parlamentària" (Aragón, 1998).

L'estructura territorial de l'Estat

Per raons instrumentals-funcionals, ideològiques o identitàries, els estats poden adoptar diverses formes de repartiment territorial del poder generadores de diverses tipologies i que determinen l'organització o l'estructura territorial de l'Estat.

Els estats unitaris, amb origen en les formulacions incipients del liberalisme i d'inspiració jacobina, es caracteritzen per l'existència d'un poder polític que monopolitza l'exercici de les potestats públiques, de manera homogènia, sobre el conjunt d'un determinat territori. L'existència de circumscripcions i institucions territorials, com ara províncies o municipis, amb recursos financers i logístics limitats, exerceixen funcions administratives (descentralització administrativa) i, si escau, molt limitades decisions polítiques, sobre la base de competències regulades i revocables pel poder central.

L'existència d'una clivella centre-perifèria, determina "el conflicte entre la cultura central que construeix la nació i la resistència creixent de les poblacions sotmeses de les províncies i les perifèries, ètnicament, lingüísticament o religiosament diferenciades" (Lipset i Rokkan, 2007). Com a conseqüència, els estats compostos (Vallés, 2004) permeten una distribució del poder polític entre diversos territoris, als quals es reconeix l'exercici de competències polítiques i administratives, legislatives i executives, en congruència amb determinades identitats col·lectives.

Els estats federals es caracteritzen per la confluència de diversos territoris (estats federats) que, tot i mantenir llurs particularitats d'identitat i quotes d'autogovern, compatibilitzen la pertinença a un projecte estatal i polític comú, de caràcter nacional o plurinacional. Per a fer-ho, els territoris són dotats de diversos òrgans de representació política, els confereixen recursos fiscals i financers propis per a la gestió de les competències i potestats legislatives, de govern i d'administració, que exerceixen de manera autònoma, encara que amb certs mecanismes de coordinació entre ells i amb la federació. Els territoris federats formen una unitat estatal (federació) que exerceix determinades competències vinculants sobre l'àmbit comú de tots els territoris i la seua població. Els principals trets d'un estat federal són l'existència de: 1. Llistes d'atribucions competencials diferenciades entre la federació i els estats federats. Segons siga la distribució competencial, s'establiran models federals simètrics o asimètrics. El govern federal, a més, pot valorar la imposició vinculant de determinades decisions i instruments de prevenció i imposició; 2. Capacitat financera pròpia i clarament delimitada entre les diverses jurisdiccions territorials; 3. Òrgans de representació i autogovern regulats en les constitucions de cadascun dels territoris; 4. Un tribunal de caràcter federal encarregat de dirimir eventuais conflictes de competències entre els estats i la federació, i també dels estats entre si.

Les confederacions no són estrictament estats, sinó associacions d'estats que, tot i mantenir plena capacitat autònoma d'acció sobirana, s'associen per a la defensa, l'impuls o la promoció d'interessos comuns. Encara que amb més intensitat que una mera aliança internacional, però sense instaurar una unió de naturalesa federal, la confederació no pot implementar les decisions adoptades, generalment per unanimitat, mitjançant l'exercici de la coerció. No obstant això, el grau de vinculació jurídica de les decisions adoptades depèn de la particular estructura dissenyada per la confederació i resta supeditada, en tot cas, a la transposició d'aquestes decisions a través de l'ordenament jurídic intern de cada Estat. Els estats confederats mantenen la capacitat d'abandonar, en qualsevol moment, la confederació.

En els models descentralitzats, el bicameralisme contemporani permet una configuració de la voluntat de l'Estat i de l'activitat legislativa, mitjançant el concurs de dues cambres parlamentàries: en l'una es representa la voluntat del cos polític (*demos*) per mitjà del sufragi universal (cambra baixa), i en l'altra conflueixen els interessos dels diversos territoris (cambra alta). Encara que, com en el cas britànic, la cambra alta (House of Lords) o les diverses configuracions del senat espanyol vuitcentista es van designar d'acord amb criteris hereditaris i d'inspiració aristocràtica, en la majoria dels casos la legitimació ha sigut la d'una cambra de representació territorial, d'acord amb el prototípic cas estatunidenc.

Els governs locals, generalment subjectes a la tutela competencial, jurídica i a la dependència financera dels poders centrals, depenen en última instància, i en gran manera, de les tensions centralitzadores de cada circumstància econòmica i ideològica. Per aquesta raó, la necessitat de satisfer determinats serveis socials: "ha portat molts estats unitaris contemporanis a moderar el centralisme dels seus orígens i buscar fórmules de cooperació interterritorial i de descentralització" (Vallés, 2004). Les institucions de govern i gestió local s'erigeixen cada vegada més com una alternativa eficaç per a acostar els recursos de decisió política a la ciutadania i les comunitats territorials més reduïdes. Això permet una gestió dels serveis públics sobre la base de principis de subsidiarietat, autonomia local, suficiència financera o dret d'associació. Faculten, al seu torn, per a la conversió en "autèntics governs en el sentit polític del terme, decidint i impulsant més que gestionant" i sent "pioners en el procés d'aprofundiment de la democràcia, i això amb més capacitat de flexibilitat, i anticipació davant dels nous canvis i reptes econòmic socials, polítics i administratius" (Canales, 2002). La diplomàcia local/municipal reconeix les ciutats com a agents en l'escenari de les relacions internacionals. A més, d'acord amb Borja i Castells: "L'àmbit local (barri, ciutat, regió) és un marc adequat per a experimentar i desenvolupar noves fórmules electorals, de descentralització territorial i funcional, de participació en la gestió i execució de programes públics, etc." (Borja i Castells, 1997).

L'Estat i les seues transformacions

L'estat modern: concepte i sorgiment

L'estat modern i les relacions amb la societat representa un dels objectes d'estudi centrals de la ciència política, en què cal reconèixer "la importància crucial de l'Estat i del paper especial que té dins del sistema polític, cosa que el converteix en objecte d'estudi inevitable i necessari dins de la ciència política" (Stoker, 1997). La formulació conceptual de Max Weber defineix l'Estat com: "aquella comunitat humana que, dins d'un determinat territori (el *territori*, element distintiu), reclama (amb èxit) per a si mateixa el monopoli de la violència física legítima" (Weber, 2007). Hi ha un ampli consens a conceptualitzar l'Estat com la forma d'organització política que exerceix el monopoli de la producció i l'execució de la llei, com també l'aplicació coercitiva i legítima de l'autoritat, les decisions col·lectives vinculants i l'exercici de la força pública, en un determinat territori i en atenció al principi de sobirania.

Malgrat la universal expansió de l'Estat, el sorgiment de l'estat modern es caracteritza per un lent i complex procés, centrat en l'Europa del Renaixement, dirigit a superar la pluralitat i dispersió de jurisdiccions i legislacions presents durant el període de la poliarquia medieval, que

caracteritza l'*ancien régime*. El feudalisme medieval va implicar l'existència de diversos centres de poder, sorgits després de la disgregació de l'homogeneïtat jurídica, comercial i política que es produirà en l'àrea occidental de l'Imperi romà respecte de la metròpoli a partir del segle V dC. Aquest escenari comportarà que "la coerció pública manca d'un vèrtex únic, es troba dispersa en multitud de centres" (Cazorla, 2009). El rei, com a *primus inter pares*, actuava entre una multiplicitat de jurisdiccions legislatives, judicials, militars i tributàries, entre d'altres, que quedaven entrelaçades entre regnes, principats, estaments, ciutats, senyories feudals i circumscripcions eclesiàstiques per mitjà d'actes i relacions de vassallatge, com també per conjunts de privilegis senyorials o poblacionals (cartes de poblament o furs).

Les principals causes i principis que van determinar el naixement de l'estat modern van ser, succintament: 1. Els postulats filosòfics polítics i ideològics a l'entorn de la idea de nació i pacte social; 2. Els pactes de suport mutu entre: a) Les monarquies emergents que van absorbint per a si mateixes, gradualment, els poders territorials i jurisdiccional dispersos, i institueixen un aparell burocràtic, militar, diplomàtic i financer especialitzat, centralitzat i permanent; i b) Una burgesia ascendent, titular de la riquesa procedent de la industrialització capitalista, disponible per a finançar i sostenir la monarquia enfront dels antics privilegis aristocràtics i poders nobiliaris (cortesans), en canvi de representació política, mesures d'unificació aranzelària i comercial; 3. El desenvolupament de complexos processos militars, en els quals adquiriran un gradual protagonisme les monarquies, requerirà un exèrcit permanent (enfront de les lleves convocades de manera intermitent) i també una creixent complexitat de les funcions administratives en un únic centre de poder, cada vegada més monolític i homogeni, amb un cost creixent i oneros manteniment que comportarà l'aparició d'una hisenda pública.

Tot això comportarà, en definitiva, l'aparició d'una nova manera d'articular les relacions de poder i l'exercici de l'autoritat que, amb diverses modalitats i transformacions, arribarà fins a l'època contemporània. Les monarquies de l'Europa renaixentista, per mitjà de llargs i conflictius processos, aniran assumint tots els poders dispersos i generant una homogeneïtat jurisdiccional de la producció i l'execució de la qual s'encarregarà un únic centre de poder, per mitjà de l'exercici legítim de la coerció. La Pau de Westfàlia (1648) va significar el sorgiment del nou ordre internacional i la configuració delimitada dels diversos estats en el sentit modern, tal com s'ha conceptualitzat.

Les transformacions de l'estat modern

La monarquia absolutista constituirà la primigènia expressió de l'estat modern i va implicar un exercici arbitrari, discrecional i concentrat de les facultats pròpies dels poders legislatiu, executiu i judicial, a l'empara legitimadora de postulats teologicodivins (Bodino) o racionals (Hobbes). L'estat absolutista, enfront de la poliarquia medieval, l'imperi i el papat, afirmarà en manera extrema la naturalesa patrimonial del poder, del qual serà titular un monarca investit de poders extraordinaris, atribuïts sobre la base dels caràcters amb què es va caracteritzar la sobirania i el seu caràcter absolut i perpetu (Bodino), a més d'indivisible (Hobbes). Amb caràcter suprem, el monarca absolut exerceix les atribucions pròpies d'"un poder incontrolat i irrefrenable; i això per dos motius: 1. Perquè no existeixen, de fet, contrapoders suficients per a refrenar-lo i perquè 2. És *legibus solutus*, desvinculat de les lleis i superior a les lleis" (Sartori, 2007).

L'estat liberal de dret sorgeix a conseqüència de les demandes que aconseguirà sintetitzar el liberalisme, com a reacció enfront de l'estat absolutista, i tot això acabarà cristal·litzant, com a forma d'organització política als EUA i Europa, durant els segles XVIII i XIX, com a afirmació enfront dels excessos i arbitris de l'estat absolutista. Les revolucions burgeses representen, en aquest context: "l'accés de les noves classes burgeses al poder de l'Estat i rompre el predomini anterior de l'aristocràcia terratinent" (Vallespín, 2007).

Com a conseqüència del desenvolupament capitalista i industrial, els grups socials emergents que posseiran el poder econòmic i comercial reivindicaran l'adopció de mesures

democratitzadores i representatives que permetran la designació dels cossos legislatius i les magistratures executives. Així s'hi aniran incloent, progressivament, espectres més amplis de la població, en una evolució des del sufragi censatari (limitat per riquesa i propietats) fins al sufragi universal. D'aquesta forma se sublima, en l'entramat institucional de l'estat liberal, la demanda enfront del monarca de *no taxation without representation*, per mitjà de la qual la burgesia capitalista, comercial i industrial, marcadament urbana, vincula la seua contribució tributària, essencial per al manteniment de l'Estat, a la representació política de les seues demandes, interessos i postulats ideològics. Es produeix així el transcurs cap a l'estat democràtic de dret, en el qual el parlament ocuparà, gradualment, més cotes de protagonisme en l'entramat institucional de l'Estat, tal com posaran de manifest la Gloriosa Revolució anglesa (1688), la Revolució d'Independència nord-americana (1776), la Revolució Francesa (1789) i les revolucions burgeses de 1820, 1830 i 1848.

En aquest context, l'Estat, amb la intenció de transformar les institucions a partir d'una democratització parcial (sufragi censatari), sotmet i vincula l'exercici del poder a determinats principis com ara: 1. El reconeixement de determinats drets civils i llibertats individuals, propis de la dignitat humana, protegits per un poder judicial independent i lligats a la propietat privada, el pluralisme polític, la llibertat de pensament, consciència i expressió o el lliure exercici del comerç i l'empresa; 2. La separació de poders (Locke, Montesquieu) i un sistema constitucional de relacions interdependents i de pesos i contrapesos entre competències, potestats i facultats com a requisit per a la garantia dels drets individuals; 3. La celebració de comicis per a la composició dels òrgans legislatius i executius; 4. L'imperi de la llei i el principi de legalitat de les administracions públiques. La defensa de les llibertats i dels drets civils i polítics queda garantida per mitjà d'entramats institucionals que limiten els poders, els equilibren i subjecten la coerció pública a pesos i contrapesos que eviten la tirania i l'arbitrarietat en l'exercici del poder. Per aquest motiu, qualsevol excepció que implique una limitació, en diferent grau, en la garantia i l'exercici dels drets fonamentals i les llibertats públiques, queda detalladament taxada i regulada constitucionalment, tal com succeeix en els estats d'alarma, setge o excepció.

Els efectes negatius de la industrialització capitalista provocaran, essencialment, una insuficiència salarial que crearà enormes bosses de pobresa, misèria, desigualtat i falta de protecció social i assistencial. Això va posar de manifest el necessari desenvolupament de la democràcia econòmica com a garantia per a la realització de la democràcia política. Les externalitats negatives derivades de les externalitats del mercat i la incapacitat per a l'assignació equitativa de béns i serveis bàsics, com també la bretxa salarial i de classes, constitueixen els fonaments per a la legitimació de la funció social de l'Estat. Com a conseqüència de les exigències procedents dels moviments obrers davant d'aquestes circumstàncies, l'Estat articularà unes polítiques socials inspirades en criteris de professionalitat i universalitat, enfront de les accions assistencials i de beneficència a càrrec d'institucions religioses i obres pies. El canvi substancial es produeix a causa del reconeixement d'uns drets en l'àmbit de la protecció social, al compliment del quals l'Estat queda vinculat. Els requisits d'aquest model d'estat exigeixen: "1. Base constitucional adequada; 2. Pacte polític sobre el qual se sustente el model de benestar; 3. Estat regulador i intervencionista amb finalitats de creixement econòmic i redistribució de rendes (a més de la plena ocupació com a objectiu central)" (Gallego, 2007).

L'estat social o estat del benestar (*welfare state*) constitueix el reconeixement i l'atribució d'àmplies funcions d'intervenció econòmica i social a càrrec de les administracions públiques, amb vista a garantir uns nivells mínims d'equitat i benestar social, per mitjà de la planificació de l'activitat econòmica, la redistribució de la riquesa i la intervenció econòmica i social. Aquestes atribucions es concretaran en atenció a amplis conjunts de drets econòmics i socials, constitucionalment reconeguts, entre els quals, amb caràcter bàsic, s'enumeren l'educació, la sanitat i la seguretat social. Juntament amb els mateixos serveis socials, l'estat del benestar s'articula mitjançant subvencions i transferències, a saber: prestacions per accident o desocupació, pensions per incapacitat o vellesa. L'elenc de polítiques sociolaborals vertebrarà l'exercici de l'estat del benestar per mitjà de polítiques públiques d'ocupació, formació

professional, seguretat i salut laborals, seguretat social, protecció a la família, joventut, discapacitats, persones d'edat avançada, immigració, cohesió econòmica i social i contra l'exclusió social (Sempere, 2003); com també sanitat, defensa i tecnologia o programes d'assistència social i redistribució de la renda (Stiglitz, 2000). Una de les tendències actuals té a veure amb el rang jurídic dels drets de tercera generació, com ara els vinculats a la cultura, el medi ambient, l'esport o el dret a una bona Administració.

El finançament de l'entramat institucional encarregat de proveir els serveis socials, es produeix per mitjà d'un sistema fiscal progressiu que, després de la Segona Guerra Mundial, permetrà afrontar i realitzar els objectius redistributius de l'Estat. Així, cal identificar la imposició sobre beneficis de societats, sobre el consum o sobre la riquesa (Rosen, 2008). Els principals impostos són de caràcter directe, sobre persones físiques o societats (IRPF, cotitzacions a la seguretat social, impost de societats, transmissions patrimonials o sobre el patrimoni); impostos indirectes al consum de béns i serveis; aranzels duaners i impostos sobre consums específics (Stiglitz, 2000).

L'estat del benestar s'expressa bàsicament mitjançant les tres modalitats exposades per Sping-Andersen i que resulten de les relacions que s'estableixen entre l'Estat, la societat i el mercat, depenent del grau de cohesió i estructuració social a què l'Estat contribueix; es tracta dels models socialdemòcrata, institucional o escandinau; el conservador, corporativista o continental europeu; i el liberal, residual o anglosaxó. Aquestes modalitats, al seu torn, constitueixen models del sector públic que, en diversos tipus de relació amb la família, el mercat i el tercer sector "configuren l'escenari de la provisió de serveis i del benestar d'un país" (Ballart i Ramió, 2000).

Sotmès a diverses revisions crítiques, tant ideològiques com pragmàtiques, l'estat del benestar s'enfronta, més que qualsevol altra modalitat d'organització política i a causa de fonamentar la seua eficàcia en l'exercici de les seues funcions i en la consecució de les finalitats atribuïdes com a principals fonts de legitimitat, a instàncies de tots els agents socials.

Els reptes de l'Estat en l'època contemporània

L'Estat s'està veient sotmès, com a forma d'organització política, a reptes que afecten i que posen en qüestió els seus fonaments conceptuals (sobirania) i la mateixa capacitat d'acció i acompliment davant de la resolució dels problemes contemporanis (canvi climàtic, urbanisme, migracions, envelliment poblacional, pobresa, crisis humanitàries i nous moviments socials de vocació democràtica).

Entre els processos més rellevants en relació amb les transformacions que desafien l'Estat cal identificar, entre d'altres, els següents: 1. Els postulats ideològics i les polítiques neoliberals preconitzades per la nova dreta, que propugnen la il·legitimitat de la intervenció pública de l'Estat i proclamen que quede reduït a l'exercici de funcions mínimes (Hayek, Friedman, Nozick). Això comporta una revisió en profunditat de les funcions, l'estructura i l'extensió de l'estat del benestar. La nova gestió pública ha significat un paradigma economicista de la gestió pública, a l'empara d'un concepte minimalista de l'Estat (Steurer, 2004); 2. Els creixents recursos i capacitat de poder del capital internacional dels mercats financers i les corporacions multinacionals; 3. L'aparició i l'emergència de *nous superiors* (Matteucci, 1983), com ara les estructures supranacionals (UE), però també de pautes descentralitzadores cap a àmbits subnacionals –regionals i locals–; 4. Les noves formes de comunicació de masses i els patrons culturals i identitaris generats com a conseqüència de la globalització, que configuren xarxes d'interdependència entre ciutadans, col·lectius i unitats polítiques de diferent nivell i envergadura (ciutats, regions i estats).

En definitiva, l'Estat es troba davant d'escenaris que poden qüestionar la seua pròpia legitimitat quant a les funcions de rebre les demandes socials, adoptar decisions i regular els conflictes socials de manera eficaç, sent capaç de conservar la seua legitimitat, així com promoure elevats

i sòlids estàndards democràtics, ètica pública i cohesió social. Malgrat una suposada proclamació –més o menys intencionada– sobre la crisi, parcial o total de l'Estat, en les últimes dècades s'han revitalitzat les reflexions doctrinals que des del neoinstitucionalisme proposen superar el reduccionisme utilitarista de la ciència política contemporània i recuperar l'Estat com a causa i variable independent en l'estudi de la realitat política (March i Olsen, 1984; Rhodes, 1997). Si bé, ampliant “el concepte d'institució, integrant ara juntament amb les institucions constitucionals regles formals i informals, sistemes de regles i costums” (Nohlen, 2012). Sembla encara llunyà, doncs, l'horitzó en el qual l'Estat deixi de ser no sols l'escenari, sinó també l'actor, que permeti la promoció de l'interès general, així com la realització de principis i valors col·lectius com ara la democràcia, la cohesió social, la igualtat o la llibertat.

Les teories de l'Estat

D'acord amb Heywood (2010), el concepte d'Estat és essencialment discutible, la qual cosa ha motivat el desenvolupament de diverses teories i cossos doctrinals sobre “els seus orígens, desenvolupament i impacte” (Heywood, 2010). Els tres grans blocs teòrics sobre la naturalesa i el paper de l'Estat són l'elitisme, el marxisme i el pluralisme (Stoker, 1997). L'elitisme parteix de la premissa sobre el caràcter inevitable de l'aparició d'unes elits dominants (Pareto, Mosca) que esdevenen oligarquies reduïdes segons la “lleï de ferro de l'oligarquia” (Michels). Si bé, des de l'elitisme democràtic, es reconeixen els processos electorals i de participació política com un instrument de capacitat molt limitada per a la constitució i renovació de les elits (Weber, Schumpeter).

El marxisme postularà, amb diversos matisos segons els autors, que l'Estat constitueix una estructura al servei de la dominació per part dels qui tenen el control i són propietaris dels mitjans de producció (Marx). La qüestió més important en els plantejaments marxistes sobre l'Estat és el grau d'autonomia que se li atribueix respecte als interessos del capital i de les forces econòmiques: 1. Els qui neguen, des d'una postura economicista i determinista, qualsevol autonomia (Plekhanov, Kautsky); 2. Els qui consideren aquesta autonomia limitada (Marx); 3. Una considerable autonomia, tenint en compte les pautes de consentiment actiu per part de la ciutadania envers els governants (Gramsci); 4. Una autonomia relativa, situant l'Estat prop dels interessos de la classe dominant, encara que no sols ni sempre, perquè contribueix a organitzar i unificar “el bloc de poder dominant mitjançant la desorganització i divisió permanent de les classes dominades” (Poulantzas, 1978); 5. O una autonomia que varia segons les contingències de la història i les relacions dialèctiques i recíproques, equilibrades, entre les forces polítiques i econòmiques, de les quals l'Estat és el resultant (Jessop); així com dependent dels interessos i les relacions de convergència i dissensió “(...) entre els gestors públics de l'Estat i la classe capitalista” (Block) (Taylor, 1997).

El pluralisme afirma que el poder està dispers en diversos nuclis i centres de poder (Dahl, 1967). Les decisions polítiques, fruit de negociacions i tensions entre diversos interessos i grups amb accés asimètric als recursos d'informació i influència, es desenvolupen en un context de “separació entre Estat i societat civil i entre poder econòmic i polític, i determina que els interessos que són dominants en una àrea particular de polítiques no ho són necessàriament en les altres” (Gonzalo i Requejo, 1999).

La convergència de les diverses teories de l'Estat, que es produeix com a conseqüència de la interacció dialèctica entre els postulats estructuralistes del marxisme i l'elitisme, i els plantejaments pluralistes, centrats en l'actuació. Eclècticament: “(...) totes les posicions han de reconèixer que, encara que la política pugui decidir resultats, el procés té lloc en un context caracteritzat per una desigualtat estructural que, en contra del que considera el pluralisme, està arrelat en la classe, el gènere, la raça i el reconeixement tant com en el control dels recursos polítics” (Marsh, 1997).